

وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاهی: بررسی نموده‌ها و دلایل

رقیه علیزاده^۱، نصرت ریاحی‌نیا^{۲*}، سمیه سادات آخشیک^۳

تاریخ دریافت ۱۳۹۶/۱۰/۱۲ تاریخ پذیرش ۱۳۹۷/۶/۵

چکیده

هدف: هدف از انجام این پژوهش شناسایی نموده‌ها و دلایل وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران از دیدگاه کتابداران این کتابخانه‌ها است.

روش: پژوهش کاربردی و به روش پیمایشی انجام شد. جامعه آماری تمامی کتابداران شاغل در کتابخانه‌های ۱۰ دانشگاه دولتی شهر تهران بودند که دیدگاه ۳۰۴ نفر آنها به شیوه تصادفی ساده و با استفاده از پرسشنامه‌ای محقق ساخته گردآوری و بررسی شد.

یافته‌ها: وندالیسم در "منابع" بیش از وندالیسم در "تجهیزات و ساختمان" است. در منابع، سرقت، پنهان و پاره کردن کتاب‌ها و مجلات بیشتر رخ می‌دهد. در تجهیزات و ساختمان، بیشترین تخریب به واسطه نوشتن مطالب، جابجایی پوستر، نوشتن متن روی دیوار و آسیب‌رسانی به تجهیزات است.

نتایج: دلایل وقوع رفتارهای وندالیستی از دیدگاه کتابداران را می‌توان به ۲ دسته تقسیم کرد؛ ۱- عوامل فردی شامل: عدم توانایی در خرید منابع و استفاده مکرر از منابع کتابخانه‌ها و مسائل روانشناختی. ۲- عوامل محیطی مانند: نارضایتی کاربران از خدمات کتابخانه و نبودن نسخه‌های متعدد از منابع.

اصالت اثر: با توجه به مطالعات انجام شده، این پژوهش برای نخستین بار در کشور به بررسی وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران پرداخته است.

واژه‌های کلیدی: وندالیسم، نموده‌ها و دلایل، کتابخانه‌های دانشگاهی، کتابداران، دانشگاه‌های دولتی.

^۱ دانش آموخته ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه خوارزمی. oghayehalizadeh363@gmail.com

^۲ استاد علم اطلاعات و دانش‌شناسی. تهران، دانشگاه خوارزمی. sara_purriahi@yahoo.com

^۳ استادیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی. تهران، دانشگاه خوارزمی. somakhshik@gmail.com

مقدمه

وندالیسم^۱ یکی از مشکلات و تهدیدهایی است که اغلب کتابخانه‌های دانشگاهی با آن مواجه هستند. این مسأله به عنوان چالشی بزرگ در کتابخانه‌های سراسر جهان مطرح است. تمام شکل‌های استفاده نامناسب از کتابخانه و تخریب در کتابخانه با نام وندالیسم در کتابخانه مطرح شده است و وندالیسم رفتارهایی را شامل می‌شود که به صورت ارادی و آگاهانه منجر به تخریب و زیان رساندن اموال و امکانات عمومی به صورت مکرر و مداوم انجام می‌گیرد (رفیعی‌دارانی و همکاران، ۱۳۹۳). وندالیسم از واژه وندال^۲ گرفته شده است (گادکار، دهاکن، چاوان^۳، ۲۰۱۳). گادکار و گلووال^۴ (۲۰۱۳)، وندال‌ها را افرادی معرفی کرده‌اند که به عمد به اموال عمومی یا اموالی که متعلق به دیگران است آسیب می‌رسانند، هر چیز زیبا را نابود می‌سازند، مواد خواندنی را ارزش، ساختمان کتابخانه، مبلمان و تجهیزات کتابخانه دانشگاهی را تخریب می‌کنند و موجب آزار جسمی و کلامی کارمندان و دیگر کاربران کتابخانه می‌شوند.

متهمان وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاهی اقشار مختلف هستند اما به اعتقاد ایباگو^۵ (۱۹۹۲) دانشجویان بیش از هر طبقه دیگری موجب تخریب اموال کتابخانه می‌شوند. اینیانگ، یوسانگ، آیالاد^۶ (۲۰۱۴) بر این نظرند که رفتارهای وندالیستی کاربران هنگام استفاده از کتابخانه روز به روز در حال افزایش است و این رفتار تبدیل به یک نوع خشونت شده است. رفتارهای وندالیستی در کتابخانه‌ها پیامدهایی مانند کاهش موجودی کتابخانه، کاهش طول عمر مواد آسیب دیده، افزایش هزینه و زمان برای جایگزینی مواد سرقت شده و آسیب دیده، ظاهر نامناسب کتابخانه را به همراه خواهد داشت (ایسیکو، بورایمو و الوسانیا^۷، ۲۰۱۲). افزون بر این، وجود علائم به جا مانده از رفتارهای وندالیستی می‌تواند تحریک‌کننده و تجویزگر رفتارهای خرابکارانه نیز باشد. شناسایی این تخریب‌ها در محیط‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و پیشگیری از بروز آنها، تا حدودی می‌تواند مشکلات وندالیسم در این کتابخانه‌ها را برطرف کند و محیطی سالم را برای مطالعه و

¹ Vandalism

² Vandal

³ Gadkar, Dhakne and Chavan

⁴ Golwal

⁵ Obiagwu

⁶ Inyang, Using, Ayanlade

⁷ Oyesiku, Buraimo and Olusanya

پژوهش کاربران به وجود آورد. از آنجا که کتابداران از شاهدان رفتار کاربران در کتابخانه هستند بررسی دیدگاه آنها می‌تواند به شناسایی نمودها و دلایل وندالیسم کمک کند. بنابراین مسئله اصلی این پژوهش شناسایی نمودهای وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران و بررسی دلایل بروز وندالیسم در این کتابخانه‌ها است. به همین دلیل پژوهش حاضر دیدگاه کلیه کتابداران کتابخانه‌های مرکزی و اقماری ۱۰ دانشگاه دولتی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در سطح شهر تهران (دانشگاه تهران، خواجه نصیرالدین طوسی، شهید بهشتی، خوارزمی، علم و صنعت، تربیت مدرس، صنعتی شریف، امیرکبیر، الزهراء، علامه طباطبائی) را در این رابطه بررسی کرده است.

اهمیت و ضرورت

بررسی وضعیت آسیب‌های احتمالی که کاربران به منابع و تجهیزات کتابخانه‌های دانشگاهی وارد می‌کنند و ثبت و ضبط آمار و ارقام مربوط به آنها، این امکان را به مسئولان کتابخانه و دانشگاه می‌دهد تا بتوانند برنامه‌های کنترلی و عملیاتی مناسبی را برای کاهش وندالیسم طراحی و اجرا کنند. براساس یافته‌های این پژوهش می‌توان به طور آگاهانه در مورد کاهش وندالیسم و پیشگیری از آن در این کتابخانه‌ها اقدام کرد. پیشگیری از بروز وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاهی می‌تواند به کاهش رفتار وندال‌های بالقوه کمک کند. افزون بر این از آنجا که وندالیسم در کتابخانه‌ها موجب از بین رفتن منابع و تجهیزات کتابخانه و اتلاف هزینه‌ها می‌شود، جلوگیری از آن می‌تواند به صرف مناسب هزینه‌ها کمک کند، می‌توان این هزینه‌ها را صرف بهبود خدمات و منابع ارائه شده در کتابخانه‌های دانشگاهی کرد. همچنین کاربران می‌توانند از منابع، تجهیزات و فضای کتابخانه دانشگاهی بهتر استفاده کنند و به مراجعه به کتابخانه ترغیب شوند.

پیشینه پژوهش

مرور پیشینه نشان می‌دهد پژوهش‌های اندکی پیرامون وندالیسم کتابخانه‌ای در داخل کشور انجام شده است: در این زمینه تنها دو پژوهش یافت شد که در سال ۱۳۹۴ اجرا شده است. یکی در کتابخانه‌های عمومی و دیگری در کتابخانه آستان قدس رضوی. اما تا زمان انجام پژوهش حاضر به بررسی وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاهی ایران پرداخته نشده بود. از دو پژوهش پیش گفته یکی توسط شهباز، منصوریان و شهباز (۱۳۹۴) با عنوان «بازتاب وندالیسم کتابخانه‌ای در کتاب نوشته‌ها» نشان داد اغلب خواندگانی که در حاشیه کتاب یادداشت نوشته‌اند بیش از قصد تخریب،

هدف اطلاع‌رسانی داشته‌اند. بررسی این یادداشت‌ها نشان داد نگرش این افراد به زندگی (حداقل در زمان نوشتن یادداشت) نوعی نگرش منفی بود که عمدتاً با احساس غم و اندوه همراه بوده است. پژوهش دیگر با عنوان «بررسی وندالیسم کتابخانه‌ای از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های وابسته آستان قدس رضوی» بود که توسط میری، زارعی و ذاکر در سال ۱۳۹۴ انجام شد. این پژوهش نشان داد تقریباً تمام کتابداران کتابخانه در دوره کاری خود شاهد بروز رفتارهای وندالیسمی نظیر نوشتن مطالب بر روی کتاب، بریدن صفحه‌ای از کتاب، مجله یا روزنامه، آسیب‌رساندن به میز یا صندلی کتابخانه و جابه‌جا کردن کتاب‌ها و منابع دیگر در کتابخانه بوده‌اند. مطالعه پیشینه پژوهش در خارج از کشور نشان داد که وندالیسم در سایر کشورها و اکثر کتابخانه‌های دانشگاهی رخ داده و موجب خسارت‌های فراوانی در کتابخانه شده است. بررسی پژوهش‌های انجام شده در فاصله زمانی ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۷ نشان داد که وندالیسم معمولاً به شکل سرقت، معیوب و پنهان کردن منابع اطلاعاتی رخ می‌دهد. پژوهش‌هایی مانند اپالکا، راجی و فرانش^۱ (۲۰۰۴)، آجلا و ایباد^۲ (۲۰۰۸)، یودوداگ^۳ (۲۰۱۲)، گادکار و گلوان (۲۰۱۳)، ایسب^۴ (۲۰۱۵) به بررسی سرقت و معیوب کردن منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌های دانشگاهی پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش‌ها نشان می‌دهد رفتارهای وندالیستی در کتابخانه مانند معیوب و بدشکل کردن منابع اطلاعاتی، پنهان کردن آنها در قفسه‌های کتابخانه، سرقت منابع و بازنگرداندن آنها در تاریخ مقرر شده است. همچنین تحقیقات زیادی به بررسی نگرش کاربران کتابخانه‌های دانشگاهی نسبت به وندالیسم پرداخته‌اند، مانند پرز، کوادرادو و سرورا^۵ (۲۰۰۹)، سلام و انیفاد^۶ (۲۰۱۰)، افیا و امیری^۷ (۲۰۱۱)، یفوما و اجی لوكی^۸ (۲۰۱۵). آن‌ها به این نتیجه رسیدند که وندالیسم منابع کتابخانه بیشتر در کتاب و مجلات است. این یافته‌ها نشان داد که نوع برخورد با منابع برای کاربران اهمیتی ندارد.

1 Opaleke, Raji and Folorunsho

2 Ajala and Oyeboade

3 Udoudog

4 Isebe

5 Perez, Cuadrado and Cervera

6 Salaam and Onifade

7 Ofua and Emiri

8 Ufuoma, Oji Lucky

بررسی این پژوهش‌ها نشان‌دهنده اهمیت موضوع وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاهی است و خلاء این موضوع در کتابخانه‌های دانشگاهی در داخل ایران را نشان می‌دهد. در این راستا این پژوهش درصدد است تا مشخص کند وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران چه نمودهایی دارد و دلایل بروز آنها چیست.

پرسش‌های پژوهش

پرسش اصلی: نمودهای وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران از دیدگاه کتابداران این کتابخانه‌ها چیست؟

پرسش‌های فرعی

- ۱- وندالیسم در منابع، ساختمان و تجهیزات کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران چه نمودهایی دارد و به چه میزان است؟
- ۲- آیا از نظر کتابداران بین ویژگی‌های جمعیت‌شناختی دانشجویان (جنس و مقطع تحصیلی) و نمودهای وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران رابطه معناداری وجود دارد؟
- ۳- آیا بین نظارت کتابداران و میزان وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران رابطه معناداری وجود دارد؟
- ۴- از نظر کتابداران دلایل انجام اعمال وندالیستی توسط کاربران کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران چیست؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر نوع، کاربردی و از نظر روش، پیمایشی است. جامعه این پژوهش تمامی کتابداران کتابخانه‌های مرکزی و اقماری ۱۰ دانشگاه دولتی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در سطح شهر تهران (شامل دانشگاه‌های تربیت مدرس، تهران، الزهراء، علامه طباطبایی، خوارزمی، امیرکبیر، صنعتی شریف، علم و صنعت، خواجه نصیرالدین طوسی و شهید بهشتی) به

تعداد ۶۰۰ نفر بود. حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی و مورگان^۱ و با احتساب افزایش ۳۰ درصد به منظور کسب اعتبار بیشتر، ۳۰۴ نفر بود. از هر دانشگاه، نیمی از کتابداران به صورت تصادفی به عنوان نمونه انتخاب شدند.^۲

ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه محقق ساخته بود. این پرسشنامه در ۴ بخش تنظیم شد: بخش اول (۵ سؤال) مربوط به اطلاعات جمعیت‌شناختی کتابداران، بخش دوم (۲۰ سؤال) مربوط به اطلاعاتی درباره نمونها و میزان وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاهی، تأثیر ویژگی‌های جمعیت‌شناختی کاربران (جنس و مقطع تحصیلی) و نظارت کتابداران بر میزان وندالیسم، بخش سوم (۱۴ سؤال) شامل بررسی دلایل وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاهی از نظر کتابداران و بخش چهارم (۱۲ سؤال) به اقدام‌های مربوط به کاهش وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاهی مربوط بود. پاسخگویی به این پرسش‌ها بر اساس طیف لیکرت (بسیار کم، کم، متوسط، زیاد، بسیار زیاد) انجام شد. در بخش سوم و چهارم علاوه بر سؤالات بسته از یک سؤال باز نیز استفاده شد تا نظرهای احتمالی کتابداران پیرامون این دو بخش نیز گردآوری شود.

روایی پرسشنامه توسط ۵ نفر از اساتید و متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی مورد تأیید قرار گرفت. جهت سنجش پایایی، پرسشنامه بین ۳۰ نفر از اعضای جامعه توزیع شد. مقدار آلفای کرونباخ در بخش منابع ۰/۹۴، تجهیزات ۰/۹۱، ساختمان کتابخانه ۰/۸۹، بخش دلایل وندالیسم ۰/۹۲ و در بخش اقدامات مؤثر در پیشگیری از وندالیسم ۰/۸۹ به دست آمد. مقدار کل آلفای کرونباخ ۰/۸۷ به دست آمد.

یافته‌های پژوهش

در این بخش برای شناخت بهتر جامعه مورد مطالعه ابتدا به بیان مشخصات جمعیت‌شناختی جامعه یعنی کتابداران دانشگاه‌های دولتی شهر تهران پرداخته می‌شود. از میان ۹ دانشگاه مورد بررسی، دانشگاه تهران با ۳۸/۱ درصد بیشترین تعداد کتابداران را تشکیل داده است. بعد از آن دانشگاه شهید بهشتی و دانشگاه الزهرا بیشترین تعداد را به ترتیب ۱۴/۲ و ۸/۵ درصد به خود اختصاص

^۱ Krejcie and Morgan

^۲ لازم به توضیح است که دانشگاه علامه طباطبایی با پر کردن پرسشنامه موافقت نکرد و از جامعه این پژوهش خارج شد.

داده‌اند و دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی با ۴ درصد کمترین تعداد کتابداران را تشکیل داده است. همچنین از بین پاسخ‌دهندگان بیشترین تعداد به بخش امانت کتابخانه‌ها به تعداد ۱۲۲ نفر (۴۹/۴ درصد) اختصاص داشت. بعد از آن قسمت پایان‌نامه‌ها به تعداد ۲۶ نفر (۱۰/۵ درصد) می‌باشد. سایر بخش‌ها کمتر از ۹ درصد بوده اما تنوع زیاد بخش‌ها نیز گویای پوشش کامل افراد درگیر در حوزه کتابداری و کتابخانه بوده است. بیشتر کتابداران دارای مدرک کارشناسی ارشد به تعداد ۱۱۴ نفر (۴۶/۲ درصد) و سپس افراد دارای مدرک کارشناسی به تعداد ۱۰۶ نفر (۴۲/۹ درصد) می‌باشند. بنابراین اغلب پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه دانش آموخته کارشناسی و کارشناسی ارشد بودند. بیشترین افراد نمونه مطالعه شده را رشته کتابداری به تعداد ۱۵۱ نفر (۶۱/۱ درصد) تشکیل می‌دهند و افراد دارای غیر رشته کتابداری ۷۶ نفر (۳۰/۸ درصد) می‌باشند. برای بررسی دیدگاه‌های کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران پیرامون نمودهای وندالیسم در این کتابخانه‌ها از اطلاعات مربوط به بخش دوم پرسشنامه استفاده شد. برای سنجش و رتبه‌بندی نمودهای وندالیسم از آزمون فریدمن^۱ استفاده شد. نتایج به دست آمده از رتبه‌بندی نمودهای وندالیسم در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱. رتبه‌بندی نمودهای وندالیسم از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر

تهران

نمودهای وندالیسم	تعداد	میانگین واقعی	انحراف از معیار	میانگین رتبه‌ها	رتبه‌بندی	کای مربع	درجه آزادی	سطح معناداری (P-value)
منابع	۲۴۷	۶۹/۴۵	۲۴/۵۵	۲/۹۸	۱	۴۱۰/۲۳	۲	۰,۰۰۰
تجهیزات	۲۴۷	۲۷/۰۲	۱۰/۴۶	۲/۰۲	۲			
ساختمان	۲۴۷	۸/۷۹	۴/۱۵	۱/۰۰	۳			

جدول ۱ نشان می‌دهد از بین نمودهای وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران، وندالیسم در منابع (شامل کتاب، مجله، پایان‌نامه، آرشیو، مرجع و منابع دیداری و شنیداری) با میانگین ۶۹/۴۵ نسبت به سایر نمودها بیشتر است. در رتبه دوم، وندالیسم در تجهیزات و امکانات جانبی کتابخانه‌ها (میز، صندلی، قفسه، رایانه) با میانگین ۲۷/۰۲ به وقوع پیوسته و باعث بروز

^۱ Friedman test

آسیب‌هایی در آنها شده است. در رتبه سوم وندالیسم در ساختمان (شیشه پنجره، در، چراغ‌ها) با میانگین ۸/۷۹ قرار دارد و ضمن ایجاد خسارت به کتابخانه، موجب نازیبایی محیط کتابخانه شده است. بنابراین می‌توان گفت وندالیسم در هر سه مشخصه مورد نظر اتفاق افتاده است اما شدت آنها با هم متفاوت است که میزان وندالیسم در منابع بیشتر از تجهیزات و در تجهیزات بیشتر از ساختمان کتابخانه‌ها است. استفاده بیشتر افراد از منابع کتابخانه و اینکه منابع را امانت گرفته، از کتابخانه خارج می‌کنند موجب می‌شود که نظارت بر روی منابع کمتر شود، این موضوع می‌تواند یکی از دلایلی باشد که میزان وقوع وندالیسم در منابع را بیشتر می‌کند. نبود تعهد اخلاقی و پابندی به مقررات کتابخانه سبب شده است تا برخی از کاربران به منابع، تجهیزات و ساختمان کتابخانه‌ها آسیب برسانند. همچنین هنگامی که شخصی به اموال کتابخانه‌ها آسیب می‌زند، باعث تحریک افراد دیگر می‌شود و ضمن از بین رفتن قبح این کار، آن‌ها نیز این اعمال را تکرار می‌کنند. پیگیری نکردن و عدم برخورد مسئولان کتابخانه با افراد وندال موجب شده است که کاربران تصور کنند می‌توانند هر نوع آسیبی به منابع و اموال کتابخانه وارد کنند و کتابخانه به راحتی می‌تواند این آسیب‌ها را برطرف کند.

برای پاسخ به پرسش فرعی که به نمونه‌های وندالیسم در منابع، ساختمان و تجهیزات کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران پرداخته بود، دیدگاه کتابداران، وندالیسم به تفکیک در سه بخش منابع، تجهیزات و ساختمان بررسی شد. دیدگاه این افراد در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲. رتبه‌بندی دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران پیرامون نمونه‌های وندالیسم در منابع، تجهیزات و ساختمان این کتابخانه‌ها

مؤلفه‌های وندالیسم	تعداد پاسخ‌ها	میانگین واقعی	انحراف از معیار	میانگین رتبه‌ها	رتبه‌بندی ی	کای مربع	درجه آزادی	سطح معناداری
منابع	سرقت	۱۱/۹۲	۵/۶۴	۳/۹۷	۱			
	پنهان کردن	۱۱/۶۹	۶/۰۱	۳/۷۸	۲			
	پاره کردن	۱۱/۱۰	۴/۴۹	۳/۵۱	۳	۰/۳	۵	۰/۰۰۰
	خط‌خطی کردن	۱۰/۹۱	۴/۵۶	۳/۴۴	۴	۴۳		
	حاشیه نویسی	۱۰/۳۶	۴/۱۷	۳/۲۱	۵			
	بدشکل کردن	۱۰/۴۶	۴/۷۱	۳/۰۹	۶			
تجهیزات	نوشتن مطالب	۱۰/۰۰	۴/۵۸	۳/۲۹	۱			
	حکاکی و نقاشی	۹/۶۷	۴/۸۲	۳/۱۹	۲			
	شکستگی	۷/۹۲	۳/۴۴	۲/۵۱	۳	۰/۴۸	۳	۰/۰۰۰
	سرقت	۱/۶۳	۰/۸۴	۱/۰۰	۴	۴۶۷		
ساختمان	جابجایی پوستر و عکس	۱۱/۱۰	۴/۴۹	۳/۵۱	۱			
	نوشتن متن روی دیوارها	۱۰/۹۱	۴/۵۶	۳/۴۴	۲	۰/۳	۵	۰/۰۰۰
	آسیب‌رسانی به ساختمان	۵/۰۲	۲/۷۸	۲/۹۳	۳	۴۳		

بخش اول جدول ۲ نشان می‌دهد بیشترین نمود وندالیسم در منابع به سرقت، پنهان و پاره کردن منابع (با میانگین ۱۱/۹۲، ۱۱/۶۹، ۱۱/۱۰) اختصاص دارد. تحلیل دیدگاه کتابداران پیرامون وندالیسم در منابع همچنین مشخص کرد که میزان وندالیسم در منابع براساس طیف لیکرت متوسط بوده است. در هر سه نمود سرقت، پنهان و پاره کردن، از بین منابع مورد بررسی (شامل کتاب، مجله، پایان‌نامه، آرشیو، مرجع و منابع دیداری و شنیداری) کتاب و مجلات بیشترین آسیب را دیده‌اند. البته در منابع مرجع، پایان‌نامه، آرشیو و دیداری و شنیداری نیز وندالیسم اتفاق افتاده اما میزان آنها نسبت به کتاب و مجلات کمتر است.

بخش دوم جدول پیش گفته دیدگاه کتابداران در مورد نمونه‌های وندالیسم در تجهیزات را نشان می‌دهد. از نظر این افراد، نوشتن مطالب، حکاکی و نقاشی روی تجهیزات از سایر نمونه‌های این

بعد بیشتر است (به ترتیب ۱۰، ۹/۶۷)، و سرقت تجهیزات با میانگین ۱/۶۳ کمتر است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که به جز "سرقت تجهیزات" وندالیسم در سه مشخصه دیگر به صورت قابل توجهی اتفاق افتاده است. براساس نظر کتابداران میزان وندالیسم در تجهیزات براساس طیف لیکرت کم بوده است. در بین مولفه‌های هر یک از گویه‌های "نوشتن مطالب" و "حکاک‌ی و نقاشی"، میز و صندلی بیشتر آسیب دیده‌اند.

همان‌طور که نظرهای کتابداران در بخش سوم جدول ۲ نشان می‌دهد، در وقوع وندالیسم ساختمان کتابخانه‌ها جابه‌جایی پوستر و عکس، نوشتن متن روی دیوارها بیش‌تر از سایر موارد رواج دارد (به ترتیب با میانگین ۱۱/۱۰ و ۱۰/۹۱). میزان وندالیسم در ساختمان کتابخانه براساس طیف لیکرت خیلی کم بوده است.

برای پاسخ به پرسش دوم فرعی پژوهش که به نظر کتابداران بین ویژگی‌های جمعیت‌شناختی دانشجویان (جنس و مقطع تحصیلی) و نمودهای وندالیسم در کتابخانه‌های مورد بررسی می‌پرداخت، به شیوه زیر عمل شد:

به منظور سنجش تفاوت معناداری بین وندالیسم دختران و پسران از تحلیل واریانس چند متغیره استفاده شد. نتایج این سنجش در جدول ۳ نشان داده می‌شود.

جدول ۳. سنجش دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران پیرامون تفاوت وندالیسم میان دختران و پسران

گروه‌ها	مؤلفه‌های وندالیسم	درجه آزادی	مربع میانگین	F	سطح معناداری
مدل اصلاح شده	وندالیسم منابع تجهیزات	۱۴	۱۷۲۰/۰۲۸	۳/۲۷۳	۰/۰۰۰
گروه دختران	وندالیسم منابع	۴	۲۹۷۵/۴۲۳	۵/۶۶۳	۰/۰۰۰
	وندالیسم تجهیزات	۴	۳۵۰/۲۹۹	۴/۱۹۰	۰/۰۰۳

۰/۰۰۲	۴/۲۶۹	۵۷/۲۵۰	۴	وندالیسم ساختمانی
۰/۰۴۱	۶/۱۶۷	۱۱۳۸/۷۵۲	۴	وندالیسم منابع
۰/۰۰۹	۴/۴۲۴	۳۷/۰۹۲	۴	وندالیسم تجهیزات
۰/۰۰۲	۳/۴۵۵	۱۹/۵۱۶	۴	وندالیسم ساختمانی

جدول ۳ نشان می‌دهد از نظر کتابداران در گروه دختران وندالیسم در منابع ($f=5/66$)، تجهیزات ($f=4/26$) و ساختمان ($f=4/19$) رخ می‌دهد اما میزان f بیانگر این است که وندالیسم در منابع بیشتر از تجهیزات و ساختمان است. همچنین در گروه پسران مشخص شد که از نظر کتابداران در این گروه نیز نمودهای وندالیسم در بخش منابع ($f=6/16$)، تجهیزات ($f=4/42$) و ساختمان ($f=3/45$) است. مقایسه میزان f در گروه دختران و پسران مشخص می‌شود از دیدگاه کتابداران؛ وندالیسم در گروه پسران بیشتر از گروه دختران است.

با بررسی میزان وندالیسم در هر یک از مقاطع تحصیلی کاربران می‌توان نشان داد که آیا میزان تحصیلات کاربران در نمودهای وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاهی مؤثر است یا خیر. از آنجا که مقطع تحصیلی یک متغیر رتبه‌ای ناپارامتریک بوده و هر یک از نمودهای وندالیسم نیز به صورت ناپارامتریک می‌باشند، آزمون متناسب برای سنجش این ارتباط معناداری، آزمون ناپارامتریک کروسکال والیس انتخاب شد. نتایج به دست آمده از این آزمون برای هر مقطع تحصیلی نشان داد که از نظر کتابداران کتابخانه‌های مورد بررسی، بین مقاطع تحصیلی و وقوع وندالیسم در هیچ یک از نمودهای وندالیسم ارتباط معناداری وجود ندارد. دلیل این امر نیز تجاوز سطح معناداری از میزان ۰/۰۵ بوده است.

برای پاسخ به یکی دیگر از پرسش‌های فرعی این پژوهش که به عامل نظارت و تأثیر آن بر میزان وندالیسم می‌پرداخت از اطلاعات به دست آمده از بخش دوم پرسشنامه استفاده شد. هدف از این بررسی سنجش ارتباط بین نظارت مستقیم و غیرمستقیم با میزان وقوع وندالیسم بود. از آنجا که هر دو مؤلفه (نظارت و وقوع وندالیسم) به عنوان متغیرهای ناپارامتریک بودند، از آزمون اسپیرمن برای تحلیل میزان همبستگی آن‌ها استفاده شد. نتایج نشان داد که بین نظارت مستقیم و غیرمستقیم با

میزان وندالیسم در کتابخانه‌ها با میزان سطح معناداری ۰/۰۱ و میزان همبستگی ۰/۲۷ برای نظارت مستقیم و ۰/۲۲ برای نظارت غیرمستقیم ارتباط معناداری وجود دارد. میزان معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد قابل تأیید است. با توجه به این که میزان همبستگی در نظارت مستقیم بیشتر از میزان همبستگی در نظارت غیرمستقیم است پس می‌توان استدلال کرد که نظارت مستقیم می‌تواند در کاهش میزان وندالیسم نقش مهم‌تری داشته باشد.

برای شناسایی دلایل انجام اعمال وندالیستی که پرسش فرعی چهارم پژوهش به آن توجه داشت، از دو دسته اطلاعات استفاده شد: یکی نتایج به دست آمده از آمار توصیفی و استنباطی مربوط به داده‌های بخش سوم پرسشنامه و دیگری نتایج به دست آمده از سؤال باز پژوهش که مستقیماً توسط خود کتابداران به آن‌ها اشاره شده بود.

در قسمت آمار توصیفی و استنباطی با توجه به این که مولفه‌های دلایل انجام اعمال وندالیستی توسط کاربران کتابخانه‌ها دارای توزیع نرمال بوده به صورت یک متغیر پارامتریک می‌باشد، برای سنجش آن از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شد. تجزیه و تحلیل یافته‌ها نشان داد که از ۱۴ دلایل مورد بررسی، ۵ مورد از دلایل که شامل "نارضایتی کاربران از کتابداران"، "کوتاه بودن زمان امانت"، "نبود دستگاه کپی در کتابخانه"، "آگاهی نداشتن کاربران از اینکه تخریب منابع و تجهیزات کتابخانه جرم است" و "بی‌توجهی به نیازهای اطلاعاتی دیگر کاربران کتابخانه" در میزان وقوع وندالیسم نقشی نداشته‌اند. به منظور رتبه‌بندی ۹ دلیلی که در وقوع وندالیسم مؤثر بوده‌اند و شناخت دلایل اصلی آن از آزمون فریدمن استفاده شد. بنابراین از دیدگاه کتابداران، دلیل اصلی وقوع وندالیسم کمبود نسخه‌های متعدد از منابع می‌باشد. همچنین محدودیت مالی و مشکلات اقتصادی دانشجویان به سیر قهقرایی دلیل اول کمک کرده و در نتیجه به وقوع وندالیسم منجر می‌شود. پیگیری نکردن موارد سرقت رفته و تخریب شده، نارضایتی کاربران از خدمات کتابخانه، کافی نبودن ساعات کار کتابخانه، بالا بودن جریمه دیرکرد منابع، بالا بودن هزینه فتوکپی از جمله دلایل دیگری بود که کتابداران آن را در وقوع وندالیسم دخیل می‌دانستند.

دلایلی که کتابداران در پاسخ به سؤال باز پژوهش به آن اشاره کردند عبارت بودند از: انگیزه‌های شخصی، فقدان فرهنگ مناسب مطالعه، عدم تعهد اخلاقی و پایبندی به مقررات کتابخانه، نایاب بودن بعضی از کتاب‌ها چه فارسی و چه لاتین، سخت‌گیری بیش از حد در استفاده از منابع، آشفتگی روحی، اعتراض به شرایط کنونی، خصوصیات فردی، بیکاری و بی‌هدفی دانشجویان که

هنگام درس خواندن روی میزها را حکاکی و نقاشی می‌کنند و همچنین عقده‌ها و فشارهای درونی هم باعث خراب کردن تجهیزات شده است، اختصاص ندادن واحد درسی آشنایی با کتابخانه در بدو ورود به دانشگاه برای تمامی رشته‌ها.

بحث و نتیجه‌گیری

از هنگامی که کاربران برای استفاده از منابع به کتابخانه مراجعه می‌کنند مشکل وندالیسم در کتابخانه آغاز می‌شود. وندالیسم به خودی خود به علت آسیب زدن به منابع، تجهیزات و ساختمان‌ها یک مشکل محسوب می‌شود؛ در برخی موارد غیرقابل جبران است و این امر مشکلاتی را برای کتابداران و کاربران کتابخانه بوجود آورده است. در این پژوهش وندالیسم کتابخانه‌ای در ۹ دانشگاه دولتی شهر تهران مورد مطالعه قرار گرفت.

در مطالعه نمودهای وندالیسم در حوزه کتابخانه مشخص شد که وندالیسم در منابع بیشتر از وندالیسم در تجهیزات و ساختمان بوده است. چرا که مؤلفه‌های وندالیسم منابع از جمله سرقت، پنهان و پاره کردن، حاشیه‌نویسی منابع دارای بیشترین اعمال وندالیستی است که توسط کاربران در کتابخانه‌ها به ثبت رسیده است. نتایج به دست آمده از این بخش از پژوهش حاضر با نتایج میری و همکاران (۱۳۹۴) مطابقت دارد چرا که این پژوهشگران نیز بیشترین وندالیسم را در منابع کتابخانه‌ای مثل نوشتن مطالب بر روی کتاب و بریدن صفحه‌ای از کتاب، مجله یا روزنامه نشان داده‌اند. در بین مؤلفه‌های وندالیسم منابع مشخص شد که وندالیسم در سرقت، پنهان و پاره کردن منابع بیشتر از سایر مؤلفه‌ها بوده است. همچنین در بین گویه‌های هر یک از این مؤلفه‌ها کتاب‌ها و مجلات بیشتر دچار آسیب شده‌اند. البته نباید از نظر دور داشت که وندالیسم در مرجع، آرشیو و پایان‌نامه‌ها هم وجود دارد اما در مقایسه با کتاب و مجلات شدت کمتری داشته‌اند. در نمودهای وندالیسم تجهیزات مشخص شد که نوشتن مطالب روی تجهیزات بیشتر است و سایر مؤلفه‌ها از جمله حکاکی روی تجهیزات و شکستن آن‌ها و سرقت این تجهیزات نسبت به آن دارای شدت کمتری بوده‌اند. بخش ساختمان نیز که از بخش‌های مهم و هزینه‌بر در کتابخانه‌های دانشگاه‌ها بوده، دارای وندالیسم در بخش‌های جابجایی پوستر، نوشتن متن روی دیوار و آسیب‌رساندن به در و پنجره‌های این ساختمان‌ها می‌باشد که بایستی بدان‌ها نیز توجه شود. چرا که در صورت نبود توجه به این بعد از وندالیسم، به مرور زمان محیط برای استفاده‌کنندگان از کتابخانه‌ها به محیط ناکارآمدی تنزل پیدا کرده و در نتیجه سایر بخش‌ها نیز تحت تأثیر قرار خواهند گرفت و در

مجموع این مؤلفه‌ها ناکارآمدی کتابخانه‌ها و تحریک اعمال وندالیسمی را باعث خواهند شد. یافته‌های پژوهش نشان داد وندالیسم در بین پسران بیشتر از دختران است. از طرفی در مقایسه وندالیسم بین مقاطع تحصیلی و نمودهای آن، مشخص شد که بین مقاطع تحصیلی و وندالیسم ارتباط معناداری وجود ندارد و نمی‌توان استنباط کرد که با افزایش مقاطع تحصیلی وندالیسم هم تحت تأثیر قرار می‌گیرد. در این پژوهش تأثیر نظارت بر میزان وندالیسم از دو بعد مستقیم و غیرمستقیم مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که نظارت مستقیم در کاهش وقوع وندالیسم بیشتر از نظارت غیرمستقیم تأثیر داشته و این مسئله می‌تواند در برنامه‌ریزی‌های مدیریت وندالیسم کتابخانه‌ها مورد توجه قرار گیرد.

بر پایه یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان نتیجه گرفت که دلایل وقوع رفتارهای وندالیستی از دیدگاه کتابداران را می‌توان به ۲ دسته تقسیم کرد؛ ۱- عوامل فردی از قبیل: عدم توانایی در خرید منابع و استفاده مکرر از منابع کتابخانه‌ها و مسائل روانشناختی. ۲- عوامل محیطی مانند: نارضایتی کاربران از خدمات کتابخانه، بالا بودن هزینه کپی و نبودن نسخه‌های متعدد از منابع. از جمله راهکارها برای کاهش اعمال وندالیستی کاربران عبارتند از: استفاده از گیت هشدار و سیستم‌های تشخیص سرقت، استفاده از دوربین‌های مدار بسته در کتابخانه، بررسی منابع بازگشتی جهت اطمینان از سالم بودن منابع، جلب رضایت کاربران، فرهنگ‌سازی و آموزش کاربران درباره چگونگی استفاده از منابع، جریمه کردن کاربران متخلف از طریق محرومیت دوره‌ای از عضویت کتابخانه، گرفتن جریمه نقدی و جایگزین کردن منابع آسیب دیده با منابع جدید، الکترونیکی کردن منابع، برطرف کردن سریع موارد آسیب دیده، فراهم کردن نسخه‌های متعدد از منابع، بالا بردن سطح کیفیت و چاپ منابع چون صحافی اکثر کتاب‌ها نامناسب است و صفحه‌های کتاب‌ها از هم جدا می‌شود، ارائه تسهیلات فتوکپی در کتابخانه و کاهش هزینه‌های فتوکپی. با توجه به پیشینه پژوهش‌ها مانند پژوهش‌های آجلا و ایباد (۲۰۰۸)، ایسب (۲۰۱۵) و یوفما و اجی‌لوکی (۲۰۱۵) مشخص شد که وندالیسم در سایر کشورها و در اکثر کتابخانه‌ها رخ می‌دهد و موجب خسارت‌های فراوانی در کتابخانه‌ها می‌شود، یافته‌های این پژوهش نیز نشان داد وندالیسم در داخل ایران و نیز در کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران، در منابع، تجهیزات و ساختمان کتابخانه‌ها به وقوع پیوسته و باعث بروز آسیب‌هایی در آن‌ها شده است.

در ادامه پیشنهادهای پژوهش در دو دسته کاربردی و تحقیقاتی ارائه می‌شود:

پیشنهادهای کاربردی:

۱- از آنجا که بیشتر اعمال وندالیستی متوجه منابع است کتابخانه‌های دانشگاهی با الکترونیکی کردن منابع خود می‌توانند تا حد زیادی از بروز اعمال وندالیستی جلوگیری کنند؛ ۲- افزایش نظارت‌های مستقیم و غیرمستقیم با برنامه‌ریزی روی منابع نیروی انسانی در کتابخانه‌ها و افزایش امکانات نظارتی از جمله دوربین‌های مداربسته؛

۳- برگزاری نمایشگاهی از منابع و تجهیزات آسیب دیده در کتابخانه که می‌تواند مراجعه‌کنندگان را با آثار و عواقب این گونه رفتارها آشنا کند. ۴- استفاده از حفاظ‌های شیشه‌ای بر روی میزهای مطالعه تا کاربران نتوانند به آن‌ها آسیب برسانند، یا استفاده از حفاظ کاغذی تا در صورت نوشتن و نقاشی توسط کاربران بتوان آن‌ها را با هزینه بسیار اندکی تعویض کرد. ۵- افزایش آگاهی و دانش کاربران نسبت به نحوه استفاده از منابع کتابخانه‌ها در حین عضویت یک کاربر و در بازه‌های زمانی مختلف با برگزاری کلاس‌ها، نشست‌ها و آموزش‌های فردی.

پیشنهادهای تحقیقاتی

۱- مطالعه وندالیسم از ابعادی دیگر از جمله سنجش ارتباط نحوه مدیریت در کتابخانه‌ها با میزان وقوع وندالیسم و تأثیر آموزش در کاهش یا افزایش رفتارهای وندالیستی؛ ۲- مطالعه اینکه کدام یک از انواع وندالیسم در کتابخانه‌های دانشگاهی بیشتر رخ می‌دهد؛ ۳- مطالعه شیوه‌هایی که وندال‌ها برای سرقت و معیوب کردن منابع استفاده می‌کنند تا از این طریق بتوان از اقدامات وندالیستی جلوگیری کرد.

- رفیعی‌دارانی، هادی؛ پارساپو، سارا؛ دانایی‌سیج، محید؛ زارعی، افسانه (۱۳۹۳). بررسی اثر اقتصادی وندالیسم بر هزینه‌های شهرداری و ارتباط آن با سرمایه اجتماعی: مطالعه موردی مشهد. مدیریت شهری، ۳۶.
- شهباز، سیما؛ منصوریان، یزدان؛ شهباز، افسانه (۱۳۹۴). بازتاب وندالیسم کتابخانه‌ای در کتاب نوشته‌ها: مطالعه‌ای موردی. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۲۶(۱): ۴۳-۶۰.
- میری، انیس؛ زارعی، فاطمه؛ ذاکر، مرضیه (۱۳۹۴). وندالیسم کتابخانه‌ای از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های وابسته به آستان قدس رضوی. شمس، نشریه الکترونیکی سازمان کتابخانه‌ها موزه‌ها و مراکز اسناد آستان قدس رضوی، ۷(۲۸ و ۲۹).

References

- Ajala, Isaac Olugbenga; Oyeboade, Samuel Adeolu (2008). Theft and Mutilation of Library Materials in Nigerian Academic Libraries. *Library & Archival Security*, 21(1), 21-32.
- Aniebiet Inyang, Ntui; Isu susang, Eyong; Osuolale Ayanlade, Kekayo (2014). Perceived Effect of Students' Antisocial Behavior on Library Services in Tertiary Institutions Libraries in Cross River State, Nigeria. *Journal of Library and Information Sciences*, 2(2). DOI: 10.15640/jlis.V2n2a2.
- Gadekar, S. J.; Dhakne, B. D; Chavan, S. P. (2013). Preventive & Control Measures of Library Crime & Vandalism in Engineering College Libraries. *Research Front*, 1 (3).
- Gadekar, Sachin J.; Golwal, Madansing D. (2013). Illegal Practices in Engineering College Libraries. *Online International Interdisciplinary Research Journal*, III (VI).
- Isebe, Marcus.L.E. (2015). Vandalism of Information Material in Colleges of Education in Delta State. *International Journal of Library and Information Science Studies*, 1(1), 1-11.
- Justice Ofua, Owajeme; Thaddaeus Emiri, Ogochukwu (2011). Perceptions and Attitude of Students in Relation to Vandalism in University Libraries in South- South Zone of Nigeria. *International Journal of Digital Library Systems*, 2(3), 23-28.
- Obiagwu, Marcel C (1992). Library Abuse in Academic Institutions: A Comparative Study. *Information & libr. Reu*, 29. 291-305.
- Opaleke, J.S.; Raji, A.A; Folorunsho, A. L (2004). An Examination of Mutilation and Theft Cases in Nigerian Academic and Public Libraries. *Educational Forum*, 7.

- Oyesiku, F.A.; Buraimo, O.; Olusanya, O.F. (2012). Disruptive Readers in Academic Libraries: A Study of Olabisi Onabanjo University Library. *Library Philosophy and Practice*, Available: <http://unllib.unl.edu/LPP/>
- Perez, Carmen; Cuadrado, Manuel; Cervera, Amparo (2009). Understanding University Library Users' Mistreatment of Books. *The Journal of Academic Librarianship*, 35 (2), 177-183.
- Salaam, Mulikat O; Onifade, Fehintola N (2010). Perceptions and attitude of students in relation to vandalism in a University Library. *Annals of Library and Information Studies*, 1 57, 146-149.
- Udoudog, Samuel J. (2012). Assessment of theft and Mutilation of Information resources in selected academic Libraries in Niger State. *The International Information and Library Review*, 44, 155-163.
- Ufuoma, Eruvwe; Oji Lucky, Akpojotor; Vera Ngozi, Okonoko (2015). Defiant Attitude among Library Users in Federal University of Petroleum Resources Library Effurun (FUPRE) Nigeria. *Information and Knowledge Ledge Management*, 5 (3).